

És nem kerül ellenkezésbe a helyvel s a földdel, amelyen áll. Nem érezzük idegen-szerűnek Erdélyben. Más ugyan mint az átlagos erdélyi ház, de mégis oda való. Thorockai nem vette át betű szerint a népies

építkezést. Hisz akkor közönséges utánzó volna. Az „én is úgy csinálom majd“ — nem művészi elv. Sokat tanult s nagyot fejlődött Erdélyben, de önmagát s nem másnak a művészetét fejlesztette.

LEGRÉGIBB KÁRTYÁINK.

IRTA: HATHALMI GABNAY FERENC.

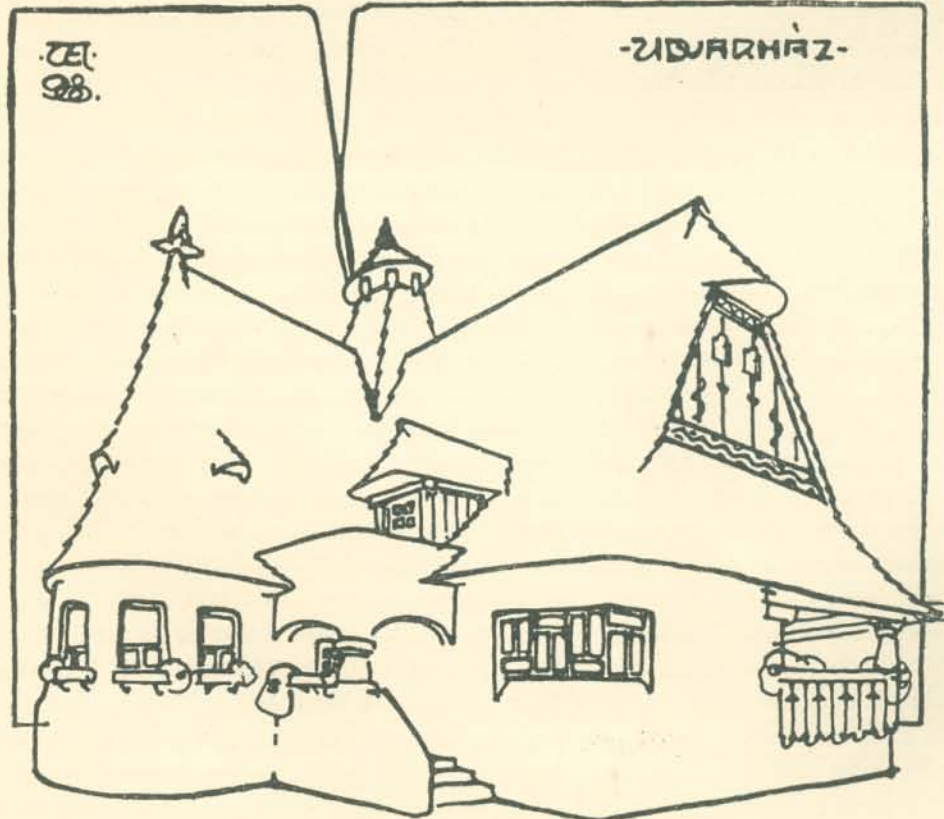
KI MIKOR TALÁLTA FEL a játékkártyákat, illetve a kártyajátékot, nem tudni. Tény az, hogy a XIV. században már olyan szenvedéllyé fajult el, hogy az egyház átokkal sújtott és kiközösítéssel fenyegetett minden játékost s a papok s barátok a XV. század elején a kártyákat s azok előállítására való minden eszközt valóságos vandalizmussal pusztítottak, de úgy látszik magnak valót mégis hagytak, mert a kolos-

torok- s zárdákban csak ezután kezdett a kártyajáték mint legkényelmesebb szerencsejáték fellendülni, úgy hogy Henry René d'Allemagne „Les cartes à jouer du quatorzième au vingtième siècle“ című rendkívül terjedelmes, sőt terjengős monográfiájának legbecsebb anyagát éppen ezen papi hajlékok könyvtárainak köszöni.

Ezen forrás szerint a kártyákra vonatkozó legrégibb okmány Renier Hollander brabanti tábornok feljegyzése 1379-ből:

„Ghegeven Minenhere ende Minrevrouwen XIII; in meyo (1379) quartspel met te copen: III; peters I; Gulden maken VII; 1/2 mottoenen.“ Magyarul: Uramnak és Asszonyomnak 1379. május 14-én kártyajátékra 4 peterst 2 forintot adtam, kitesz 8 1/2 moutont = ürüt. Ez Venceslav és Jeanne Belgium akkori királyának s királynéjának kártyadóssága. A másik okmány Párisban 1392-ben kelt egy utalvány:

280.

280. MAISON DE CAMPAGNE.

„A Jacquemin Gringonneur, peintre, pour trois jeux de cartes à or et à diverses couleurs de plusieurs devises pour porter devers ledit seigneur roi pour son esbattement LVI sols parisis.“ Eszerint nevezett festő három játék kártyának aranyban és más színekben való kiállításáért 56 párizsi solt, mostani pénzben ugyanannyi sou-t kapott. Gaignières, XIV. Lajos gyermekeinek nevelője, tervezte ezeket, ma is megvannak a Bibliothèque Nationale Cabinet des Estampesjában, magas művészi becsük van, magasságuk 185, szélességük 90 mm. Ezen időből szellemes szójátékok is maradtak: cartier és quartier du roi stb. (A király kártyása, a király lakása).

A németeknek 1397-ben Ulmban Bartsch és Heinecken készítette a legelső kártyákat, amelyek mai napig is megmaradtak.

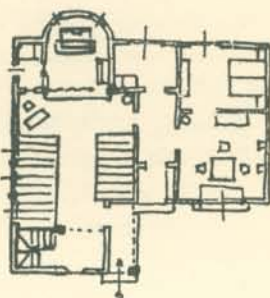
Nincsen kiderítve, hogy a régiek négy eleme (a tűz, víz, föld és levegő) vagy a négy világtáj, esetleg a kocsi négy kereke vagy pedig a négy társadalmi rend szolgált-e alapul, elég az hozzá, hogy a kártyák minden játéka is mindig 4—4 sorozattal, seriessel bírt.

Ilyenek voltak: 1. birsalma, 2. narancs, 3. füge, 4. körte, vagy a Cologne = Kölnben 1477-ben megjelent kerek kártyákon: 1. a nyúl, 2. a papagáj, 3. a harangvirág, 4. a szegfű, mind „Salve Felix Colonia—Telmann de Wesel“ felírással. Látható a Figdor- (Figue d'or) féle gyűjteményben Wienben.

Ugyanott az Ambras-féle gyűjteményben ugyancsak a XV. századból származó 48 darab fára vágott kártyát őriznek 9/5 cm nagyságban, melynek 4 sorozata 4 címer, még pedig: 1. a szentszék bírodalmáé, 2. Franciaországé, 3. Magyarországé, 4. Csehországé. A magyar címer nem a most használatos kettős, hanem az egyszerű pólyás, vagyis vörösön és ezüstön 7-szer vágott pajzs.¹ A kártya német munka, melynek szerzője ismeretlen.

A spanyolok Columbus Kristóf felfedező útjára is vittek kártyát, melyek mintái lehettek a sanfranciscói múzeumban őrzött, bőrre festett indián kártyáknak.

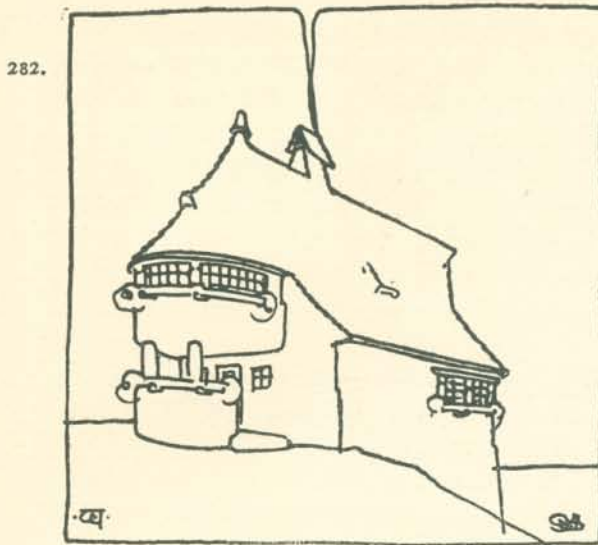
¹ Magyarország címerének eredetét és jelentését megfejtí Bal Jeromos, 53-ik lap.

281. EGLISE ET ÉCOLE DE VILLAGE.

Ezen múltó sorozatokat azután három állandó jellegű sorozat váltotta fel. Ezek elseje (l. 274. old.) 1. a kard (1—4. rajz), 2. a serleg (5—8. rajz), 3. a denár vagy fillér (9—12. rajz), (le denier) s 4. a bot (13—16. rajz). Az első a harcosok vagy nemesek, a második a papság, a harmadik a kereskedők s a negyedik a földművesek avagy a jobbágyság rendjét jelezte volna. De az 1545-ben Veneziában megjelent „beszélő“ vagyis szöveges kártyák ezt a sorozatot sokkal érdekesebben így magyarázzák: A kard azok halálát juttatja eszünkbe, akik a játékon kétségbeesve végződtek, a bot azt a fenytést jelenti, melyet azok érdemelnek, akik a játékban csálnak, a denárok pedig a játékhoz való pénzellátmányt képezik, végül a serleg az italt jelzi, melybe a játékosok veszekedéseiket fullasztják.

Ugyanabban az évtizedben Németországban már a mai napon is használatos, 4 sorozattal bíró kártyák gyönyörű kivitelben, szatirikus képekkel, díszítve jelentek meg. Ezek

282. PRÉSHÁZ.

PRESSOIR.

(l. 275. old.) 1. a makk (1. rajz), 2. a levél vagy zöld (2. és 3. rajz), 3. a tök vagy sárga (4., 5., 6. rajz), 4. a szív vagy piros (7., 8. rajz). De viszont a franciák ugyancsak mai nap is használatban levő 4 sorozata: 1. trèfle (l. 275. old. 9. és 276. old. 1—3. rajz), 2. pique (l. 275. old. 10. és 276. old. 4—6. rajz), 3. carreau (l. 275. old. 11. és 276. old. 7—8. rajz), 4. coeur (l. 275. old. 12. és 276. old. 9—12. rajz) is abból az időből való.

Természetes, hogy francia szerzők ennek, a németek amannak elsőbbségét vitatják, tény az, hogy az olasz a legrégebb, a melyből egymással párhuzamosan fejlődhetett ki úgy a német mint a francia sorozat, még pedig az olasz eredeti stilizálása által. Így a kadból hármassal levél (trèfle) származhatott (l. 274. old. 1. rajz), a botok összekombinálása útján carreau (15. rajz), a serleg viszont virággá, sőt kész makká van stilizálva (6. rajz), a denártól a tökig csak egy lépés úgy alakra mint színre nézve (9—11. rajz), bár a tök a kártyában előforduló bolond sípkájának — pars pro toto — jelzésként véte-tett fel; Schelle ugyanis csörgő s nem tök.

Hogy ez a német s ez a francia sorozat különben nincsen egymástól mindig ilyen szigorúan elválasztva, hanem néha egy kissé össze is van boronálva, azt éppen egy magyar kártyajátékkal fogom bizonyítani (l. 276. old.).

A közönséges vagyis számjelző játékkártyákon kívül voltak az évszázadok folyamán ezekkel egyközűen virágok, emlősök, madarak, s más tanulságos tárgyakat szemléltető kártyák is. Azután minden nevezetes eseménynek, így a francia forradalomnak is, megvoltak a maga külön kártyái és ellenkártyái, a jövendölés és a bűvészet is a kártyákra vetette magát madame Lenormand és monsieur Bosco és követőik személyében, a „kérdés és felelet“ kártyák meg éppen nagyon régiék.

Ezek egyikéből keletkezett a tarok.

Ugyanis a XIV. században Olaszországban gyermekek részére egy tanulságos, 50 lapból állott kártyajátékot árusítottak Naibi¹ néven „aide-mémoire encyclopédique pour les yeux“. A szülők vagy mesterek kérdeztek s a gyermekek feleltek.

Ezen Naibi s a közönséges számjelző kártyák egyesítéséből keletkezett a tarok.² Az olaszban van egy ige: „taroccare“, mely veszekedést, perlekedést, sőt dühöngést jelent. Világos, hogy egyetlen egy játék sem nyújt erre annyi anyagot, mint a tarok s hogy így ez a főnév s ez az ige szoros összefüggésben áll egymással, de nem valószínű, hogy a főnév az igéből származott, hanem fordítva, úgy mint az a francia szó: „taroté“ is, amely festett hátlapot

¹ A Naibi a Cronica di Morelli 1393. évi száma szerint öt sorozattal bírt 10—10 alakkal: E: a koldus, a szolga, a művész, a kereskedő, a nemes, a lovag, az orvos, a király, a császár s a pápa.

D: a 9 múzsa, Calliope, Urania, Terpsichore, Erato, Polyhymnia, Thalia, Melpomene, Euterpe, Clio s mint tizedik Apollo.

C: a 7 szabad művészet, a grammatika, a logika, a retorika, a geometria, az aritmetika, a muzsika, a poétika s a 3 tudomány: a philosophia, az astrologia s a theologia.

B: 3 más tudomány, az astronomia, a chronologia s a cosmologia s a 7 theologiai erkölcs: a mértékletesség, okosság, erő, igazságosság, jótékonyág, remény, hit.

A: az atout-k sorozata a 7 bolygóval, a nyolcadik a sphera, a kilencedik az első vagy kezdő ok s a tizedik a végcél.

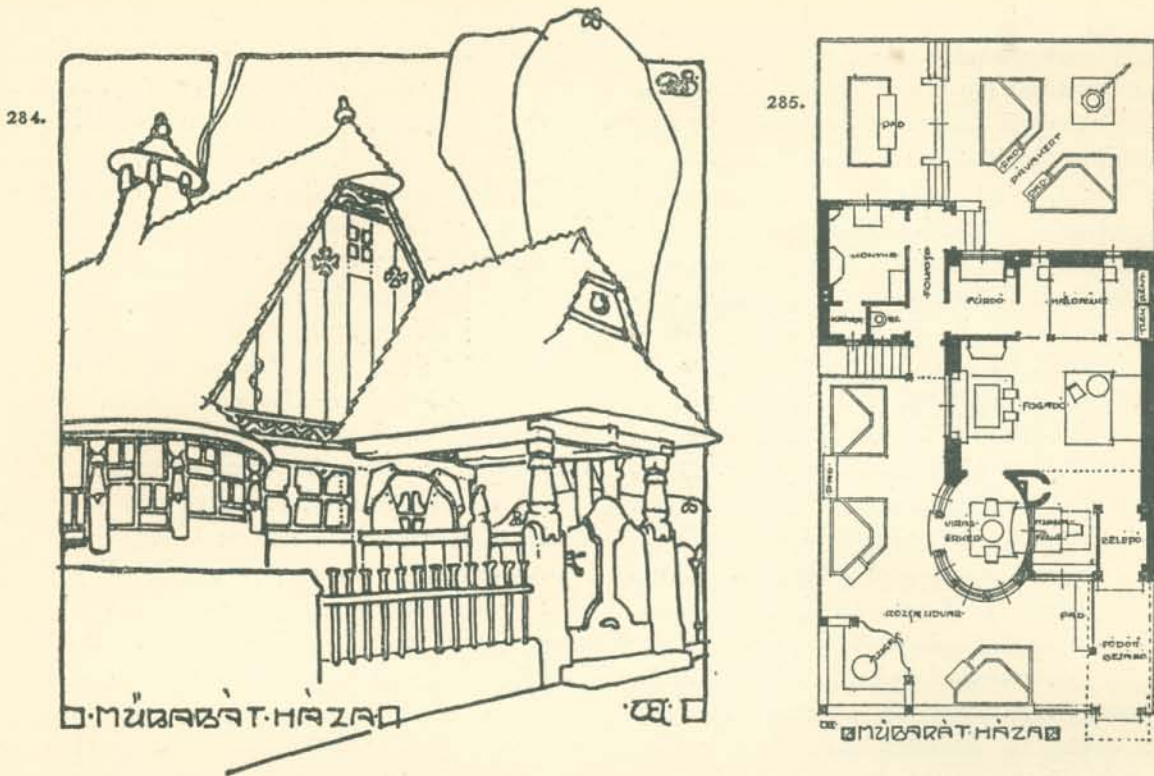
² Marlín szerint 3 faja van:

I. A lombardiai vagy veneziai 78 lappal.

II. A tarocchino di Bologna al Francesco Fibbia, 62 lappal.

III. A minchiata di Firenze 97 lappal. Az első a legtökéletesebb.

284., 285. MAISON D'UN AMATEUR D'ART.

chevalier (Unterknecht és Oberknecht) röviden Unter és Ober lett a németben, tehát alsó (l. 275. old. 3. rajz) és felső (8. rajz) a magyarban. Ezeket találjuk itten a királlyal (6. rajz) makk (1. rajz), zöld (2. és 3. rajz), tők (4–6. rajz) és pirosban (7. és 8. rajz), ez tehát 12 alak, azután ugyanazon 4 sorozatból egyenként 2. (1. és 4. rajz), 6. (2. rajz), 7., 8., 9. és 10-est (5. rajz) mint számjelzőket, ez kitesz $6 \times 4 = 24$ -et, s így mindössze van 36 lap színezve s kemény kartonra húzva. A makk-kettősön (1. rajz) van egy alak, mely jobbáiban a magyar címet, baljában a kétfejű sast tartja, felette a gyáros neve: „Anna Scrusina“ olvasható. A tők-kettősön (4. rajz) egy másik alak hordón ül s az egyik kezében kancsót, a másikban villára vagy nyársra szúrt 3 kolbászkát tart. A hordón XIII áll. A piros kettősön (7. rajz) ez áll: „Neustadtel an der Waag, Fein deutsche Karten“. Tehát Vágújhelyen készültek, becslésem szerint a XVIII. század első felében.

Ugyanazon időből való a negyedik játszma is, dacára hogy sem nem színezett, sem kemény kartonra nincsen húzva, hanem lágy itatós-

papír két-két lapja van egymásra ragasztva. Ugyanazon sorozattal ugyanazon alakokat és számjelző lapokat tartalmazza, a tők-kettősön is ugyanolyan alak ül hordón a leírt kancsóval s a nyársra szúrt 3 kolbászkával, csak hogy a hordón XIV áll. Ez alkalmasint a gyár jegye. A piros- vagyis a szív-kettősön a kétfejű sas látható. A makk-kettősön ez áll: „Fein deutsche = V. Michael Nitsch in Pest in der Ungergasse N. 468.“

Mindkét játszmaiban a kettősök már az asz, vagy gyengéd magyarsággal: a dísznö öseként vannak megszerkesztve.

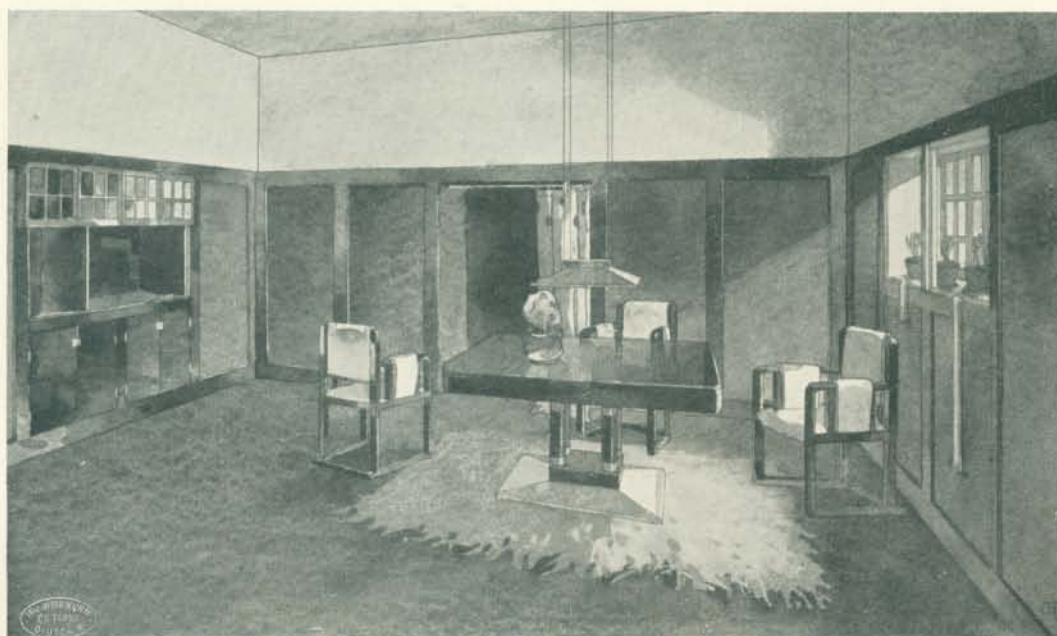
Éppen ilyen kártyák készítéséhez való fadúcokkal (klisékkel) is bír az Iparművészeti Múzeum, még a kártyacsomagoló papír két dúca is megvan. Az egyikén ez áll: FEINE MARBULIRTE K. FABRICIRT IN PEST, a másikon: DOPELT FEINE DEITZE K: ZU FINDEN BEI JACOB TSANYI MEISTER INPEST. Az első N fordítva van, a többi „helyesírás“ is híven van visszaadva.

Az ötödik játszma kemény kartonos s színezett 36 lapból áll, sorozata a már leírt

286.

287.

286., 287. THOROCZKAI VIGAND EDE:
NŐI NAPPALI ÉS EBÉDLŐSZOBA.

BOUDOIR ET SALLE
À MANGER.

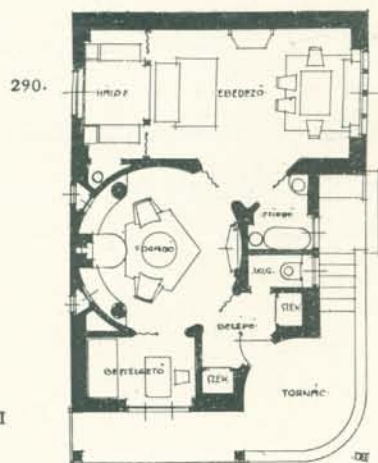
288.

288. THOROCZKAI VIGAND EDE :
EBÉDLŐ.

SALLE
À MANGER.

289.

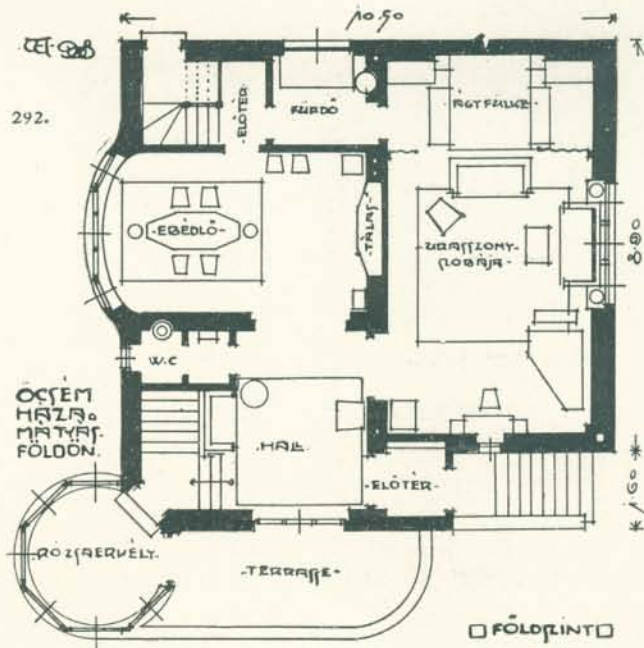

289., 290. THOROCZKAI
VIGAND EDE:
DOHÁNYZÓ.

FUMOIR.

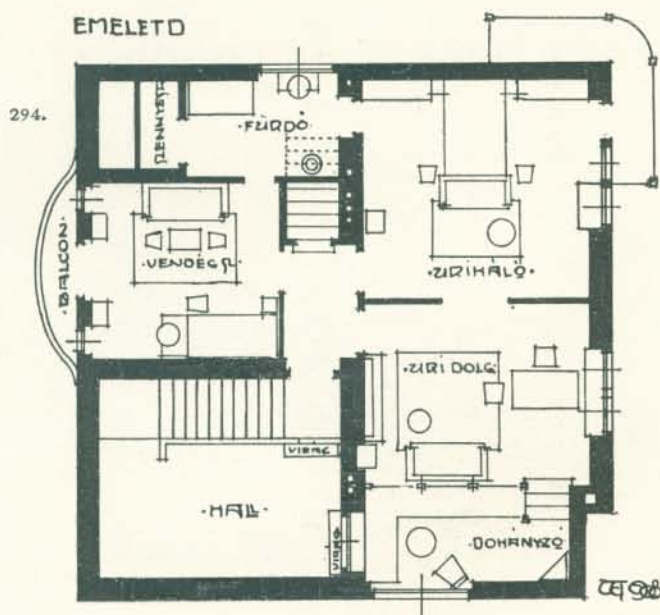

291.

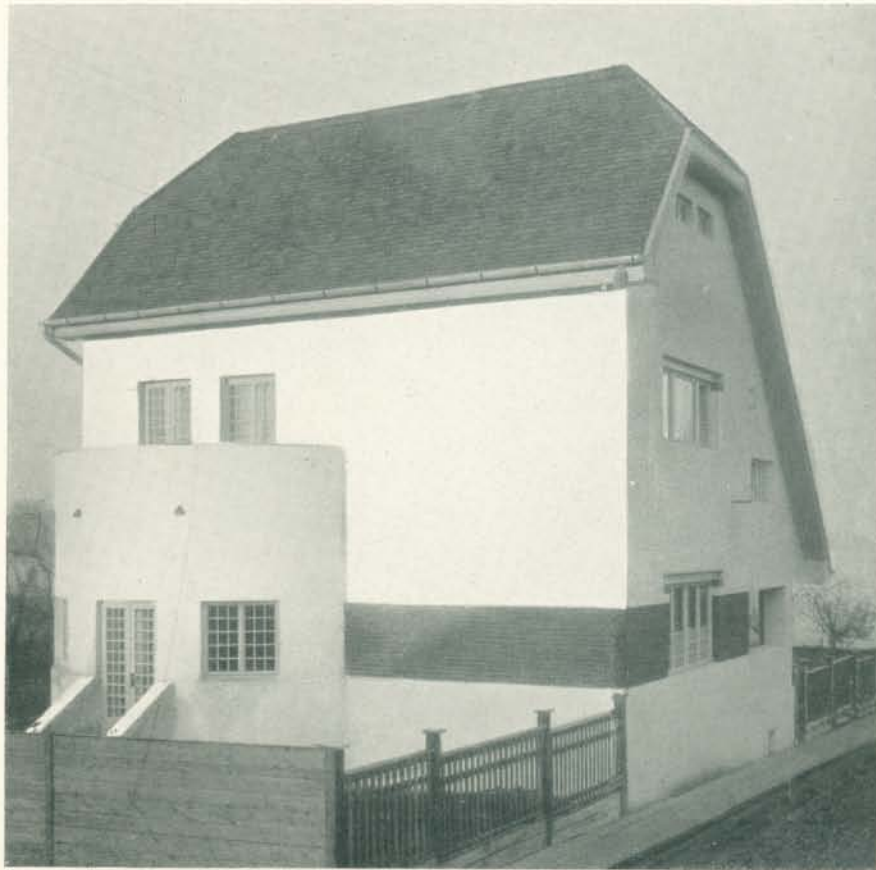
291., 292. MAISON DE FAMILLE.

293.

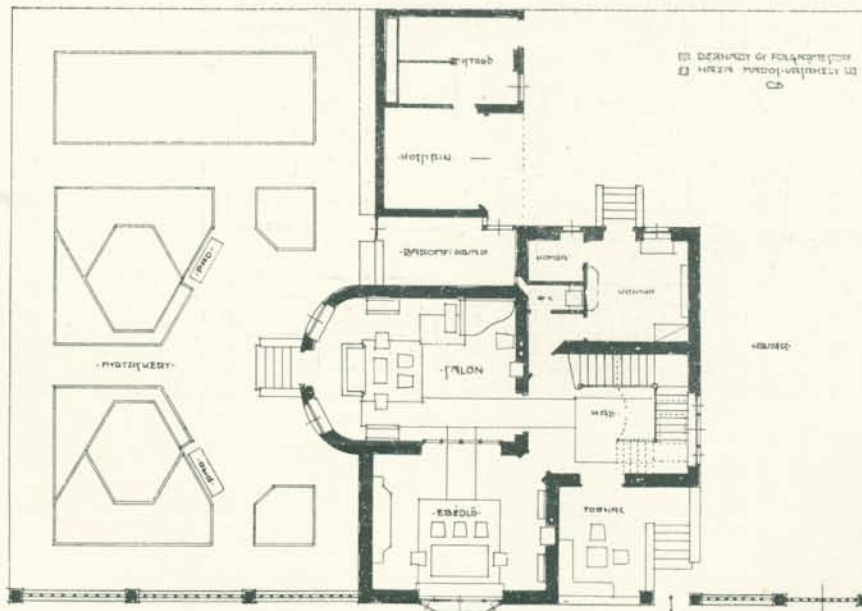

293., 294. MAISON DE FAMILLE.

295.

296.

295., 296. THOROCZKAI VIGAND EDE :
CSALÁDI HÁZ MAROSVÁSÁRHELYEN.

MAISON
DE FAMILLE.

297.

297. THOROCZKAI VIGAND EDE:
PRÉSHÁZ MAROSVÁSÁRHELYEN.

PRESSOIR.

298.

298. LIIPOLA IRJÓ:
BOGARÁSZ.
COLLECTEUR
D'INSECTES.

299. HENDRICH ANTAL.
SERLEG. EZÜSTBŐL
DOMBORÍTOTTA
MLINEK ADOLF.
COUPE EN ARGENT.

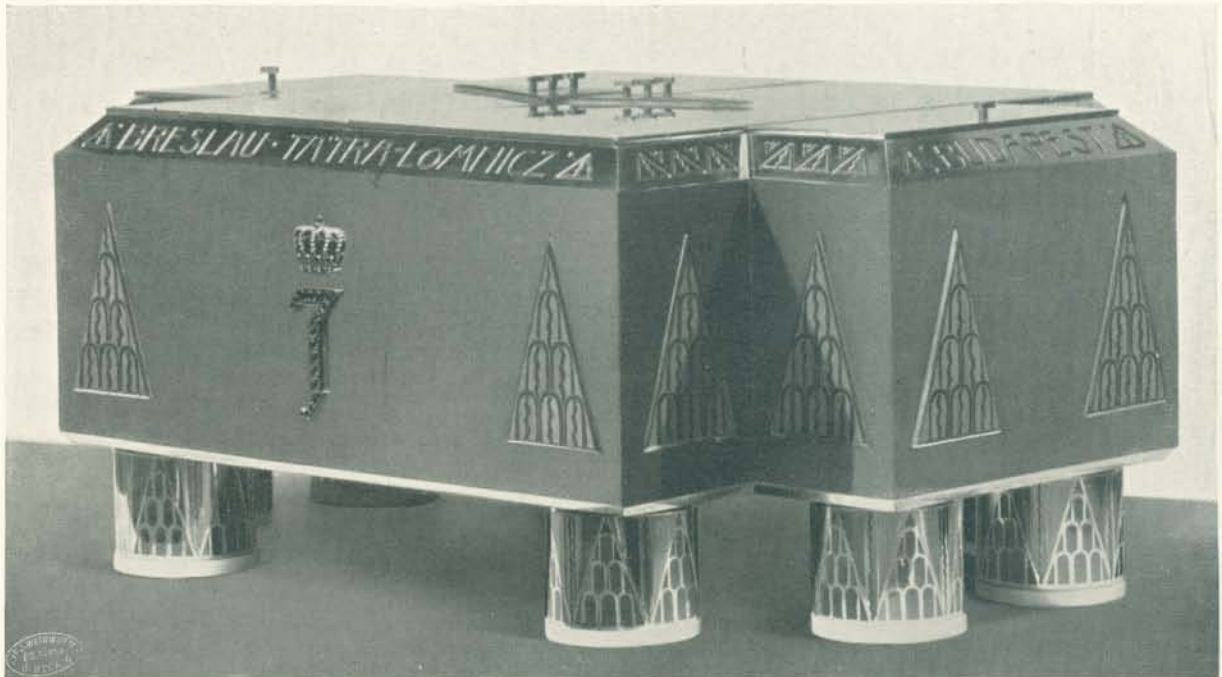

299.

300. MARÓTI GÉZA: SZIVARDOBOZ EZÜSTBŐL ZOMÁNCOLT ÉS
VÉSETT DISZÍTÉSSEL. KÉSZÍTETTÉK: HIBJÁN S. ÉS TARJÁN O.
JÓZSEF FŐHERCEGNEK A PRINZ HEINRICH-FAHRT RÉSZÉRE
FŐLAJÁNLOTT VERSENYDÍJA.

BOÎTE À CIGARES EN ARGENT.

300.

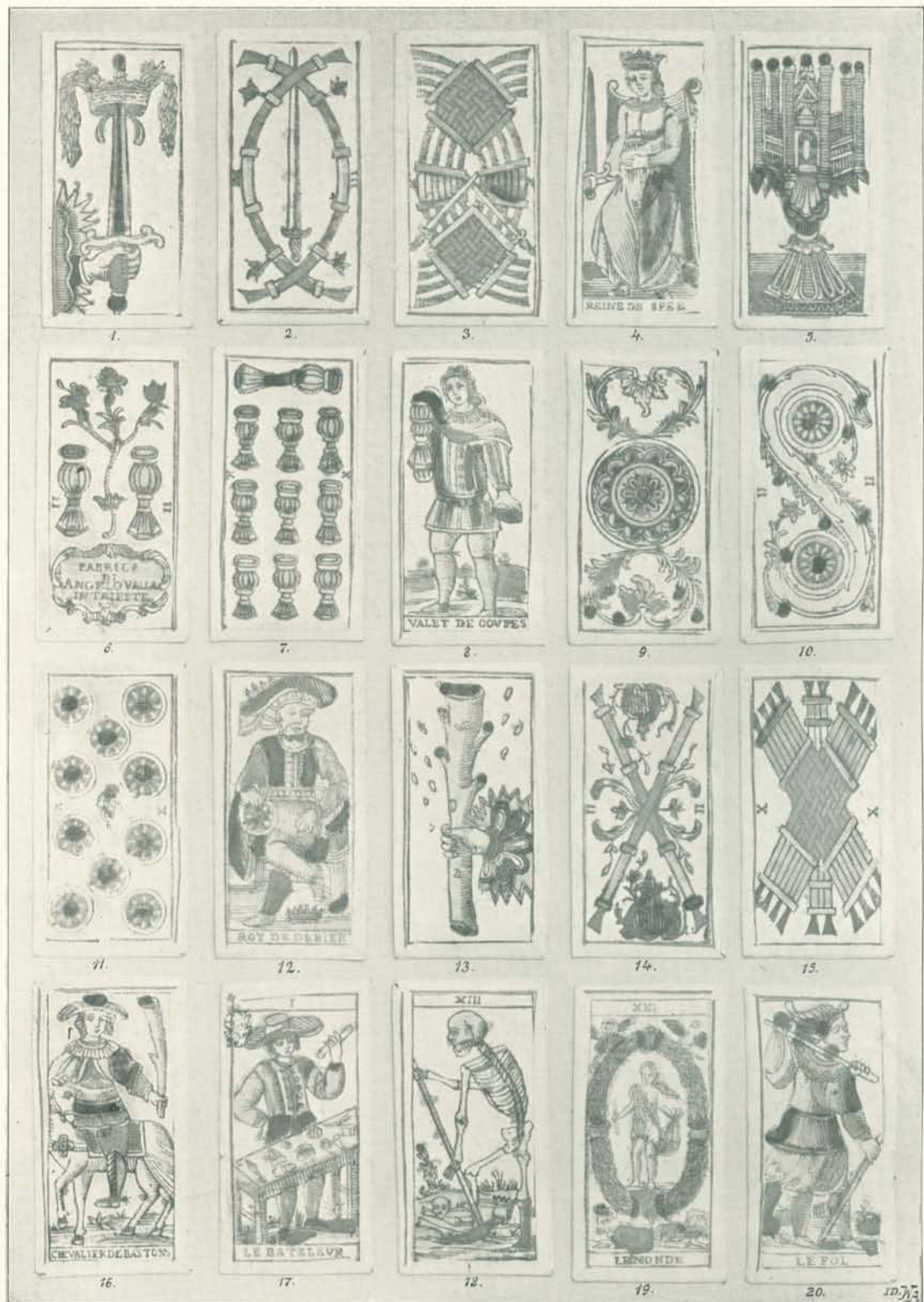
301.

301. IFJ. VASTAGH GYÖRGY: EURÓPA A BIKÁVAL.
A SZÉKES-FŐVÁROSNAK A PRINZ HEINRICH-FAHRT
RÉSZÉRE FELAJÁNLOTT VERSENYDÍJA.

EUROPE SUR LE
DOS DU TAUREAU.

302.

302. RÉGI TRIESTI
JÁTÉKKÁRTYÁK.ANCIEN JEU DE CARTES
DE TRIEST.

303.

303. RÉGI MAGYAR
JÁTÉKKÁRTYÁK.ANCIEN JEU DE CARTES
HONGROIS.

304.

304. RÉGI MAGYAR
JÁTEKKÁRTYÁK.

ANCIEN JEU DE CARTES
HONGROIS.

kard, serleg, denár és bot, csakhogy a serleg már majdnem makká van stílizálva. Minden sorozatban van valet, chevalier és roi, tehát három alak és 1., 2., 7., 8., 9., 10., vagyis hat számjelző. Már ebből is világos, hogy 3., 4., 5. és 6-osok kihagyása csakis a játék rövidítése végett történt, mert a későbbi kártyákon ismét felvették. Ezen a kártyán azután nemcsak a gyáros s lakhelye, hanem az évszám is rajta van: „Karl Niderheimer 1772. Wien.“

Az eddigi kártyák mind csak egyfejűek voltak, azaz minden lapon csak egy fej vagy egy számjelzés volt. Az első kétfejű s kettős számjelzésű kártyákat Steinberger 1833-ban Frankfurtban készítette s így a hátralevő két játszma az azutáni időből való.

Ezek elseje (l. 276. old.) kemény kartonon színezett számjelző-kártya, a sorozata sem tiszta német, sem tiszta francia, hanem azok keveréke. A szív vagy a piros (9—12. rajz) úgylis közös mind a kettőnél, de ezeknél van zöld levél is (4—6. rajz); dacára, hogy makk helyett tréfle (1—3. rajz) s tök helyett carreau (7—8. rajz) van, csakhogy ez utóbbi sem tiszta piros, hanem felerészben sárga s csak felerészben piros.

Van valet (12. rajz), dame (3. és 6. rajz), roi (8. rajz), tehát három alak s 1-től 10-ig minden számjelzőlap, eszerint $13 \times 4 = 52$ lap. A tréfle-egyesen (1. rajz) két férfialak tartja a magyar kettős címert a koronával. A gyáros a piros kettősön (10. rajz) van megnevezve: „Blasius Müller, Bürgl. Kartenfabr! in Thurnau“. Tehát Nagyszombatban készült az 1840—1860-as években.

Az utolsó játszma tarokkártya (l. 275. old. 9—16. rajz), a francia 4 sorozattal, színezve, kemény kartonon, a coeur és carreauból az egyes, a tréfle s pique-ből a tizes, mint számjelző, a valet (12. rajz), chevalier (9. rajz), dame (10. rajz) és roi (11. rajz) mint alak, továbbá a 21 tarok s a skiz (13—16. rajz), szóval 42 lappal, amint az mai napon is használatos. A tarokkártyákon csupa felemás magyar vidék, vagyis minden lap felerészében más-más kép van. A piros valet, vagyis fiún (12. rajz) ez áll: „Készült Jäger József a Wentzer-utzában Posonyban“. A pagáton (13. rajz) meg: „Fametzett Hütter Antal“. Gyenge kivitele s még gyengébb magyarsága mellett is alighanem az 1860-as évekből valók.

AZ IPARMŰVÉSZETI OKTATÁS AMERIKÁBAN.¹

IRTA: GONDOS VIKTOR DR.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN az iparművészeti oktatás — sine ira et studio szólván — szegényes és elmaradott. E nagy és gazdag országban a zenén és a szobrászaton kívül egyetlen művészeti ág sincs, amely iránt a tömegek igazi érzéssel bírnának. És még ezeknél sem az alkotás, hanem az executió érdekli őket. Az eredmény a zenénél a külföldi remekművek dédelgetése, ami elvégre

legalább a közizlést fejleszti. A szobrászatnál a technikázás, a külföldi eszmék és stílusok mester-ségszerű utánzása. Különös, hogy az amerikai nép, amely az ipari termelésben oly nagy találékonyságot mutat, a művészetben egyszerűen plagizál és még azt is csak egy s más téren.

Az iparművészetek terén például még az utánzásnak sincs nyoma. A gyáripari tömegcikk teljesen ki látszik elégiteni az ő igényeiket bútorban, ékszerben, bőrárakban, porcellán- és üvegdísz tárgyakban, kisplasztikában egyaránt. A szín- és olajnyomás, de leginkább a — kivételesen fejlett — grafika pótolja a festészetet, a burleszk és a torz-romantika a színműrást, a hírlap az irodalmat, s a szerkezet merész-ségének áldozatul vetik az építőművészetet.

¹ Dr. Gondos Viktor áll. ipari szakiskolai tanár, a m. kir. kereskedelmi múzeumi levelező, igen érdekes, terjedelmes jelentésben számolt be az amerikai ipari és kereskedelmi oktatásról a kereskedelemügyi miniszternek. Tisztelt olvasóink bizonyára szívesen veszik, hogy a jelentésnek az iparművészeti iskolákra vonatkozó részét lapunkban közöljük.

A SZERK.